

tolkningen av dessa skildringar av sjukdom och lidande i en avlägsen och främmande kultur. Genom denna urvalsprincip riskerar man att utelämnat kontextuellt betydelsefulla "medicinska" problem och tillstånd. "Okända diagnoser" är den fantasieggande titeln på ett stycke som dock diskuterar Carlanders framsynthet vid beskrivningen av diagnoser som senare fick namn efter andra forskare. Ändå är det kanske genom svårtolkade sjukdomsbeskrivningar som tidens kroppsuppfattning främst kan tydliggöras. Helt klart är att den medicinska praktiken på Carlanders tid fortfarande i allt väsentligt behandlade sjukdomar efter symptom, och att diagnosen ofta var osäker. Trots inslag av "moderna" terapier som smittkoppsympning och galvanisering dominerade den förmoderna traditionella humoralpatologiska världsbilden helt. Sjukdomar kunde vandra runt i kroppen, övergå i varandra, förekomma i olika blandformer. Den sjuka individen, med sin konstitution och sin livshistoria, stod i centrum. Självbehandling var det normala. Carlander hade problem med motsträviga patienter som inte följde hans rekommendationer: "As!", "Storas!", "Extra as!" noterade doktorn argt i journalen när patienter inte tagit medicin eller själva experimenterat med huskurer vid sidan om. Det är högintressant att på detta sätt få blicka över doktor Carlanders axel när han förde journal; en tvåhundra år gammal värld av krämpor och kroppar öppnas för läsaren.

Tove Paulsson Holmberg

Mary Sponberg Pedley, *The Commerce of Cartography: Making and Marketing Maps in Eighteenth-Century France and England* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2005). xviii + 345 s.

Kartverk forteller många historier. De kan indikere utveckling av geografiska kunnskaper,

berette om förändringar i verdensbildet og redegjøre for fornying av kartografiske teknikker. Kart er også maktsymboler. Ved å kartlegge et område tar man det samtidig i besittelse, og grenselinjer kan sånn sett representere politiske hegemonibestrebelsler. Men utover dette er kartverk en bestillings- og forbruksvare. De blir laget, markedsført og solgt for å imøtekomme private og statlige interesser. Et slikt perspektiv – kart som vare – inntar den amerikanske karthistorikeren Mary Sponberg Pedley i sin godt skrevne og vel dokumenterte monografi, som bygger på et svært omfattende og til dels upublisert kildemateriale. Ved å analysere de kommersielle faktorene som er relatert til framstilling og bruk av kart, tegner Pedley et mangefasettert og nyansert bilde av kartografiens praksis. Historisk begrenser hennes studie seg til 1700-tallet, geografisk fokuserer den på Frankrike og England. Hennes valg om å sammenligne kartografiens situasjon i disse to landene viser seg å være et heldig grep: Ikke bare var Paris og London kartografiens sentra på 1700-tallet; sammenligningen mellom de to landene gir i tillegg god innsikt i datidens nasjonale ulikheter, både når det gjelder kartografiens status og de økonomiske og institusjonelle omstendighetene rundt kartproduksjonen.

I en instruktiv introduksjon (s. 1–15) gir en knapp vitenskapshistorisk oversikt over kartografiens utvikling fram til 1700-tallet. Samtidig avgrenses bokens problemstilling i forhold til allerede eksisterende forskningslitteratur: "This book is less concerned with the power structures inherent in map trade than in what was economically possible and economically profitable for map producers." (s. 11) Produksjons- og markedsføringsvirksomhet, som knyttet seg til handelen med kart, beskrives så i tre store kapitler, "Making Maps" (s. 19–70), "Selling Maps" (s. 73–155) og "Evaluating Maps" (s. 159–197). Studien avrundes med detaljerte lister over produksjons- og lønnskostnader, priser på

kart, en utførlig merknadsdel og en fyldig bibliografi. Den inneholder dessuten en indeks over relevante stikkord, personnavn, navn på kartverk og stedsnavn. Alt i alt vitner dette om et omhyggelig gjennomført vitenskapelig arbeid.

I det første kapitlet tar Pedley for seg de to utgangspunktene som kartografer dengang kunne ha for å lage et kart: Enten var de øyenvitner som besøkte det området de skulle kartlegge, og som målte det med sine instrumenter ("ingénieurs-géographes"), eller så var de kompilatorer, det vil si at de sammenlignet eldre kart eller skriftlige kilder som opplyste om et områdes topografi ("géographe de cabinet"). Begge varianter blir studert i lys av kartografens utdanningssituasjon og yrkesbilde, og Pedley kan vise til store nasjonale forskjeller. Fram til midten av 1700-tallet bestod det franske kartografimiljøet av noen få innflytelsesrike familier (Cassini, Delisle, de Vaugondy) som utdannet fremtidige kartografer innenfor sine egne nettverk. Å være kartograf på 1700-tallet var ikke noe definert yrke og kunne omfatte ulike ferdigheter innenfor landmåling, kobberstikk eller trykkerivirksomhet. Rundt 1750 bidro den franske staten til en forandring av kartografyrket som inntil da stort sett hadde vært preget av håndverkstradisjoner. Ved å opprette egne utdanningsløp (blant annet ved Ecole d'Artillerie eller Ecole Royale Militaire), som skulle formidle matematiske og astronomiske kunnskaper, initierte den franske regjeringen en vitenskapeliggjøring av kartografyrke. I England derimot var staten knapt interessert i å bidra til en profesjonalisering av kartografutdanningen, og heller ikke Royal Society støttet kartografiske prosjekter i engere forstand. Her ble ikke kartografene ansett for å være ingeniører, me kobberstikkere og trykkere.

Landmålingen og den mindre dyre kompilasjonen hadde helt klart konsekvenser for produksjonskostnadene, men også ulike teknikker i kobberstikk og trykkeri påvirket prisen. Pedley belyser i detalj de mest konkrete aspektene ved kartenes fremstillingsprosess (for eksem-

pel valg av kobberplater, papir, blekk og farge) og gir på denne måten en spennende innsikt i kartografiens håndverksmessige side.

I det andre kapitlet undersøkes diverse modeller for finansierings- og salgsvirksomhet som var knyttet til kartverk. Også her var de nasjonale forskjellene store. Mens franske kartografer stadig kunne motta støtte, fungerte fordelingspraksisen i England heller etter en patronasjelignende modell der velhavende privatpersoner betalte. Ved siden av enten statlig eller privat støtte var abonnements- og "joint partnership" ytterligere muligheter for kartografer til å få finansiert og solgt sine produkter. Plagiering av eksisterende kart for å senke den største utgiftsposten, lønnskostnadene i forbindelse med landmåling og kompilasjon, var en vanlig praksis blant 1700-tallets kartografer, særlig i Frankrike, der det i motsetning til i England ikke eksisterte noen copyright.

I det siste kapitlet rekonstruerer Pedley mekanismene som avgjorde kartenes salgssuksess. Hun trekker frem at det i mangel av statlig kontroll deltok forskjellige aktører i evalueringsprosessen – landmålere, geografer, trykkere og ikke minst offentligheten – og at det som oftest var prisen, ikke nøyaktigheten, som ga utslag for hvilke kart som ble kjøpt.

Dette innovative arbeidet i skjæringsfeltet mellom sosial-, teknologi- og økonomihistorie får overbevisende fram at kartverk er mer enn en gjengivelse av et territorium, det er fremfor alt et konstrukt.

Marie-Theres Federhofer

Gunnar Sivertsen & Eivind Tjønneland (red.), *Holberg* (Bergen: Fagbokforlaget, 2008). 220 s.

Holberg er en utgivelse tilknyttet utdelingen av den norske Holberg-prisen, som ble etablert